

Suyun Metalaşması, Yerel Yönetimler ve Su Hakkı Mücadelesi

Nevzat Samet BAYKAL*

Öz

Bu çalışmada suyun metalaşması süreci analiz edilmekte; suyun metalaşması sürecinde yerel yönetimlerin ikili rolüne değinilerek su hakkı mücadelelerinin yeniden belediyeleştirme talepleri ele alınmakta; su hakkı mücadelelerinde bir talep olarak ortaya çıkan suyun yeniden belediyeleştirilmesi süreci suyun mülkiyeti tartışmasından hareketle eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Ayrıca suyun metalaşması süreci analiz edilirken su sadece iktisadi bir kavram olarak ele alınmamakta; suyun iktisadi olanın dışında da anlamlara sahip olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla suyun metalaşması süreci sadece suyun alınıp satılabilen bir nesneye dönüşmesi olarak değerlendirilmemekte; suyun metalaşması süreci aynı zamanda suyun anlamının da dönüşmesi olarak da yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: su hakkı, suyun metalaşması, yerel yönetimler, yeniden belediyeleştirme, su hakkı mücadeleleri

Commodification of Water, Local Governments and the Struggle for Right to Water

Abstract

The process of commodification of water is analysed in this study; addressing the dual role of local administrations in the process of commodification of water; The process of re-municipalization of water, which emerged as a demand for the right to water struggles, is evaluated from a critical point of view, based on the discussion of the ownership of water. Water is not only considered as an economic concept when analyzing the process of commodification of water; water is also claimed to have meanings outside the economic. Therefore, the process of commodification of water is not considered to be merely the transformation of water into a sellable object; the process of commodification of water is also interpreted as the transformation of the meaning of water.

Keywords: right to water, commodification of water, local governments, remunicipalisation, struggles for right to water

Makale gönderim tarihi: 13.11.2018 Makale kabul tarihi: 10.12.2018

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı, samet.baykal@gmail.com

Giriş

Kapitalizmin yarattığı ekolojik krizler ve çevre sorunları zaten kısıtlı olan su kaynaklarını daha da kısıtlı hale getirmektedir. İnsan faaliyetlerinin bir sonucu olarak su kaynaklarının aşırı tüketimi, hidrolojik döngünün bozulması su kaynaklarının azalmasında ve suyun kıtlaşmasında etkili olan diğer faktörlerdir. Su kaynaklarının azalması ve suyun kıtlaşmasının bir sonucu olarak suya erişim insanlar açısından daha da zorlaşmaktadır. Öte yandan suya erişim konusunda yaşanan sorunlar sadece insanları ilgilendirmemektedir. Devasa bir ekosistem olan dünyada tüm canlıların varlığını sürdürmesi suya bağlıdır. Dolayısıyla suya erişim konusunda yaşanan sorunlar, içerisinde bulunduğumuz ekolojik kriz ortamında gezegen düzeyinde en temel sorun alanlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bunların yanında suyun metalaşması ve ticarileşmesi süreci suya erişim konusunda yaşanan sorunları daha da derinleştirmektedir.

İçerisinde bulunduğumuz gezegen düzeyinde açığa çıkan ekolojik krizin önemli gündemlerinden olan suya erişim sorununu çözüme kavuşturmak adına su hakkını temel alan çeşitli toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin kimi suyu bir insan hakkı olarak tanımlarken, kimileri de suyun insan hakkı olmasını aşan bir taleple suyun yaşam hakkı olarak tanımlamaktadırlar. Su hakkı mücadelelerinin bu talepleri önemlidir; çünkü suyun metalaşması, ticarileşmesi karşısında suya nasıl bir anlam yüklediklerini de göstermektedir.

Su hakkı mücadelesini yürüten hareketlerin güçlenmesinin ve etki gücünün artmasının önemli sonuçları olmuştur. Su hakkı mücadelelerinin etkisinin küresel düzeyde artmasıyla beraber su ve hıfzıssıhha hakkı 2010 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından insan hakkı olarak kabul edilmiştir. BM milletler sadece suyu bir insan hakkı olarak kabul etmemiştir. Su ve hıfzıssıhhanın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu kabul ederek her ikisini birden insan hakkı olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla su hakkı söz konusu olduğunda aynı zamanda hıfzıssıhha hakkı da gündeme gelmeye başlamıştır.

Suyun ve hıfzıssıhhanın insan hakkı olarak kabul edilmesiyle beraber BM bu hakların korunması, hayata geçmesi ve ihlal edilmemesi noktasında hükümetlere sorumluluklar yüklemiştir. Öte yandan insan hakkı olarak su ve hıfzıssıhhanın korunması, hayata geçmesi ve ihlal edilmesinin önlenmesinde sadece hükümetlere sorumluluklar yüklenmemiştir. Yerel yönetimlerin de bu konuda önemli rolleri bulunduğu ifade edilmiştir.

Yerel yönetimler, insan hakkı olarak kabul edilen su ve hıfzıssıhha haklarının gerçekleşip gerçekleşmemesinde suyun yönetimini kamusal olarak gerçekleştirerek ya da suyun yönetimini özel sektöre devrederek bir ölçüde pay sahibi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışma kapsamında suyun metalaşması, ticarileşmesi sürecini ve su hakkı mücadelelerini analiz ederken yerel yönetimlerin bu süreçlerdeki sorumluluklarına, aldıkları pozisyonlara ve büründükleri rollere de değinilmektedir.

Yukarıda bahsedilen bağlamdan hareketle bu çalışma suyun metalaşması sürecini sadece iktisadi bir perspektiften analiz etmemektedir. Suyun metalaşması süreciyle beraber gerçekleşen anlam dönüşümü sürecini (bir yanıyla bu süreç aslında anlam inşası sürecidir) de dikkate alarak suyun metalaşması sürecini daha geniş bir perspektiften ele almaktadır. Öte yandan su hakkı mücadelesi içerisinde yer alan ve suyun metalaşması sürecine karşı çıkanların da suya belirli anlamlar yüklediklerini, karşı anlam inşa süreçleri içerisinde olduklarını ve/veya olmaları gerektiğini iddia etmektedir. Sonrasında su hakkı mücadelelerine kısaca değinilmekte su hakkı mücadelelerinin talepleri arasında yer alan suyun insan ve yaşam hakkı olması konusu ele alınmaktadır. Daha sonrasında ise suyun metalaşmasının karşısında yer alan su hakkı mücadelelerinin suyun metalaşmasının panzehiri olarak gördükleri yeniden belediyeleştirme süreci eleştirel analize tabi tutularak yerel yönetimlerin hem suyun metalaşması, ticarileşmesi sürecindeki hem de suyun metalaşmasını tersine çevirebilecek süreçteki ikili rolünden bahsedilmektedir. Bu noktada su hakkı hareketlerinin “müşterek (commons)” kavramı üzerinden yürüttüğü suyun mülkiyetinin kime ait olması gerektiği tartışmasına değinilecek; yeniden belediyeleştirme yoluyla kamu mülkiyetine geçerek kamu malına dönüşen su kavramı ve kamusal hizmet olarak sunulan suyun iletimi hizmeti eleştirel bir bakış açısından ele alınacaktır. Suyun mülkiyeti üzerinden tartışma yürütülürken su hakkı mücadeleleri tarafından müşterek olarak kabul edilen su üzerinde tesis edilmesi talep edilen kolektif mülkiyetin insan-merkezci boyutu eleştirilecektir.

Suyun Metalaşması ve Suyun Anlamsal Dönüşümü

Suyun metalaşması süreci ile kastedilen suyun özel mülkiyete tabi olması, alınıp satılabilir bir nesne haline dönüşmesidir. Suyun metalaştırılmasını savunanlarının temel argümanı suyun kıt bir mal olmasıdır. Özellikle içilebilir temiz su açısından bu önermenin geçerliliği yüksektir; çünkü gezegenimizin yaklaşık üçte ikisi sularla kaplı olmakla birlikte insanların kullanımına uygun ve erişilebilir su miktarı, özellikle de tatlı su miktarı oldukça kısıtlıdır. Ekolojik krizlerin ve çevre sorunlarının hidrolojik çevrimde yarattığı kesintilerle de zaten kısıtlı olan insanların kullanılabilmesi, erişilebileceği su miktarı giderek azalmaktadır. Suyun kısıtlı olduğu ve giderek azaldığı koşullarda suya erişimin sağlanması ve suyun israfının önlenmesi için liberaller ve piyasa aktörleri tarafından suyun piyasa ilişkileri içerisinde sokularak metalaştırılması, su iletim hizmetlerinin kamu sektöründen özel sektöre devredilmesi önerilmektedir.

Suyun metalaştırılması süreci sermayenin ihtiyaçlarına bağlı olarak belirli bir tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmıştır. Mehmet Türkay'a (2013) göre sermayenin 1970'lerde yaşadığı kriz sonrasında yeniden yapılanma süreci ortaya çıkmış ve bu yeniden yapılanma süreci 90'lı yıllarda mantıki sonuçlarına ulaşmaya başlamıştır:

Yeniden yapılanmanın dayandığı mantık özü itibariyle sermayenin değersizleşmesini önlemek üzere yeni kurum ve ilişki biçimleri oluşturmak ve/veya mevcut kurum ve ilişki biçimlerini bu amaca hizmet edecek biçimde dönüştürmektir... Kapitalizmin asli ve zorunlu ilişkisi olan rekabet, sermayenin değersizleşmesini önlemeye dönük dinamiklerle birleştiğinde daha önce meta ilişkisi içinde olmayan alanların birikim sürecine doğrudan içerilmesi sistemin mümkün en yüksek kar'a dayalı mantığı açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni alanlar birikim için yeni fırsatlar anlamına gelmektedir... "kendi suretinde bir dünya yaratmaya" başlayan sermayenin geldiğimiz aşamada gözünü diktiği kritik alanlardan biri hayatın kaynağı olan "su"dur (Türkay, 2013: 21-22).

Türkay'ın (2013) dile getirdiği "daha önce meta ilişkisi içinde olmayan alanların birikim sürecine doğrudan içerilmesi" sürecini David Harvey (2004: 38) İngiliz Çitleme Hareketi'ne göndermeyle "toplumsal müştereklerin çitlenmesi" olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal müştereklerin çitlenmesi süreci, mülksüzleşme yoluyla birikimin mantıki bir sonucudur ve bu süreçle birlikte bugüne kadar kamu mülkü olan şeylerin özelleştirilmekte ve şirketleştirilmektedir. Doğanın bir parçası olan su da bu süreçten etkilenerek piyasa koşullarına tabi olmuştur. Meta haline dönüşmüştür.

Suyun metalaşması süreci aynı zamanda hem küresel hem de yerel sermaye açısından yeni kar alanlarının açılmasını beraberinde getirmektedir. Bu süreç Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA), Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD), Dünya Su Konseyi (WWC) gibi çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmiş ya da desteklenen bir süreçtir (Yılmaz, 2013, 2014; Barlow, 2009, 2015; Ayboğa, 2010).

Suyun metalaştırılması süreci suyun paketlenip mal olarak satılmasının yanı sıra esas olarak kamusal bir mal olarak temin edilen suyun mülkiyetinin ve kamu hizmeti olarak verilen su iletim hizmetlerinin özel sektöre devredilmesini içeren geniş kapsamlı bir süreçtir. Suyun ve su iletim hizmetlerinin kamudan özel sektöre devredilmesinin sonucu olarak su kamu malı olmaktan çıkarak özel mala; suyun iletimi hizmeti de kamusal hizmet olmaktan çıkarak şirketler tarafından sunulan piyasa ilişkileri içerisinde kar odaklı olarak gerçekleşen özel sektör hizmetine dönüşmektedir. Öte yandan suyun metalaştırılması süreci pratikte suyun paketlenip satılmasıyla, kamusal bir hizmet olarak sunulan şebeke suyunun iletimi hizmetinin özelleştirilmesi ve kamusal bir mal olarak bireylere temin edilen suyun artık bir meta olarak sunulmasıyla sınırlı değildir. Ayrıca özel sektör tarafından işletilen HES'ler ve barajlar yoluyla da suyun metalaştırılması söz konusudur. Burada ikili bir metalaştırma süreci gözlenmektedir. HES'leri inşa eden ve işleten şirketler akarsuları özel mülkleri olarak görmektedirler. Özel mülkleri

olarak gördükleri suya da bir meta değeri atfetmekte ve bu metanın bedelinin ödenmesi karşılığında akarsuyun bulunduğu yörede yaşayan insanların suya erişmelerine izin vermektedirler. Bu metalaştırma sürecinin ayaklarından biridir. Diğer ayağını ise metalaştırılmış suyun yine bir metanın üretiminde kullanılması oluşturmaktadır. HES şirketleri kullanım hakkını elde ettikleri sudan yararlanarak yeni bir meta, elektrik üretmektedirler. HES'lerin esas amacı da akarsudaki suyu kullanarak elektrik üretmektir; fakat HES'leri işleten şirketler esas amaçlarıyla sınırlı kalmayarak, akarsudaki suyu kendi özel mülkleri olarak kullanarak sudan yararlanma haklarını genişletmişlerdir. Esas faaliyet amaçlarının dışına çıkıp bir başka metalaştırma sürecini de yaratmışlardır.

Suyun bir bedel karşılığında bireylere satılması ve su iletim hizmetlerinin piyasaya devredilmesi düşüncesi su kıtlığını ve su israfını aşmanın bir yolu olarak kimi kesimler tarafından dile getirilmektedir. İktisat teorisindeki "sınırsız ihtiyaçlar kıt kaynaklar" önermesinden hareketle kıt bir kaynak olan suya erişimi kolaylaştırmak ve/veya sağlamak için sınırsız ihtiyacı yani talebi düzenlemeyi önermektedirler. Suya olan talebi düzenlemenin yolu da suyun fiyatlandırılmasından geçmektedir. Eskiden ücretsiz olarak erişilen su belirli bir ücrete tabi olduğunda tüketiciler eskisine göre daha rasyonel davranacak, su taleplerini rasyonel olarak düzenleyecekler ve gereksiz su kullanımından, su israfından kaçınacaklardır. Ayrıca suyun piyasa ilişkileri içerisine dahil edilmesiyle de şirketler için yeni yatırım alanları oluşacaktır. Bu yeni alana şirketler yatırım yapacaklar ve suya erişim sorununu çözerek suya erişimde sorun yaşayanlara suyu eriştirebileceklerdir. Bu bakış açısı piyasayı ve piyasa aktörlerini rasyonel olarak gören, su kıtlığı ve suya erişim konusunda yaşanan sıkıntıların piyasanın ve piyasa aktörlerinin rasyonel davranışlarıyla çözülebileceğini ileri süren bir yaklaşımdır. Gerçekte ise suyun piyasa ilişkilerine dahil edilmesi, metalaştırılması, ticarileştirilmesi süreci suya erişimi engellemekte ve su kıtlığını yeniden üretmek derinleştirmektedir. Nitekim Gaye Yılmaz (2013) da su kıtlığının asıl nedeninin suyun metalaşması ve ticarileşmesi olduğunu vurgulayarak suyun metalaşmasının, ticarileşmesinin su kıtlığına çare olamayacağını ve su kıtlığını daha da derinleştireceğini ifade etmektedir ve bu bağlamda şunları söylemektedir:

En büyük sorun piyasanın kendisidir. Çünkü su gibi doğanın belli bir bileşeni metalaştırıldığında binlerce şirket kar elde edebilmek için bu kaynaklara yatırım yapmaya başlayacaktır. Böyle bir durum, tıpkı Türkiye'de inşa edilmekte olan HES'lerde de tanık olduğumuz gibi temiz su kaynaklarının hızla ve en üst düzeyde tükenmesini beraberinde getirecektir (akt. Doğan, 2011).

Öte yandan suyun metalaşması, ticarileşmesi sürecini tartışırken başka bir noktaya da dikkat çekmek gerekmektedir. Bu aynı zamanda kamu, kamu hizmeti ve kamu malı kavramlarını merkeze alan bir tartışmayı gündeme getirmektedir. Devletin üzerinde yükseldiği, koruduğu üretim tarzının işleyişi ve muhtevası

da bu tartışmanın parçası olarak yer almaktadır. Kapitalist bir devlette suyun metalaşması, ticarileşmesi tartışması yapılırken kapitalist devlette kamu, kamu hizmeti ve kamu malı kavramlarını sınıf temelli bir bakış açısından değerlendirmek ve suyun metalaşması, ticarileşmesi sürecini bu perspektiften okumak gerekmektedir. Buradan hareketle de suyun metalaşmasını, ticarileşmesini suyun kamu malı olarak kamu hizmeti biçiminde belediyelerce, kamu iktisadi teşekküllerince veya herhangi bir kamu kuruluşunca sunulmasından vazgeçilerek özel sektöre devredilmesi ve özel sektörün su hizmetini piyasa koşulları içerisinde sunması olarak tanımlamanın, okumanın hata olacağını söylemek gerekmektedir. Nitekim bu noktada Gaye Yılmaz önemli bir itirazda bulunmaktadır:

Şunu biliyoruz ki, bu süreçte aslında sadece su değil birçok kamu hizmetinin metalaştırılması için mutlaka özelleştirilmesi gerekmiyor. Bu hizmetler devlet elinde kalarak da piyasalaşabiliyor... Yani su devlet tarafından dağıtılıyor ama ticari bir mal olarak. Sadece özelleştirmeye karşı çıktığımız zaman, “Su devlet tarafından verilsin” dediğinizde suyun metalaşmasına karşı çıkmamış oluyorsunuz. Ve bugün dünyadaki bütün su hareketleri bu hataya düşüyor. Evet, su devlet tarafından verilebilir, bunun altyapısı bütün ülkelerde var. Ama aslolan onun bir meta haline, bir ticari mal oluşuna karşı çıkmaktır (akt. Tantan, 2014).

Gaye Yılmaz'ın vurguladığı üzere bir hizmetin ve/veya malın devlet tarafından sunuluyor olması o hizmetin ve/veya malın metalaşmadığı anlamına gelmemektedir. Bir hizmet veya mal ister özel sektör tarafından, isterse de devlet tarafından sunulsun piyasa koşullarında ve para ile sunuluyorsa burada ticarileşme ve metalaşma söz konusudur. Dolayısıyla suyun ticarileşmesi ve metalaşması sürecini basit bir şekilde su hizmetinin verilmesinin devletten özel sektöre devri olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Öte yandan özel sektör tarafından verilen su hizmetinin kamulaştırılması, devlet tarafından verilmesi ise suyun metalaşması ve ticarileşmesini tersine çevirmeyecektir. Çünkü kapitalist devlette kamusal alan, üzerinde sınıf mücadelelerinin gerçekleştiği bir toplumsal alandır ve sınıf mücadelelerinin mevcut durumuna göre biçimlenmektedir. Kamusal alana sınıfsal mücadelelerin izdüşümleri yansımaktadır. Suyun yönetimini üstlenen, su hizmetini sunan yerel yönetimler de sınıflı toplum yapısının ürünü olan devletin bir parçasıdır. Suyun yönetimi, su hizmetinin sağlanması konusunda yerel yönetimlerin gerçekleştirdikleri aksiyonlar sınıflar mücadelesindeki güç dengeleri ve güç ilişkilerince belirlenmektedir.

Öte yandan suyun metalaşması süreci sadece suyun alınıp satılabilen bir nesneye dönüşümü, ticarileştirilmesi sürecinden ibaret değildir. Suyun metalaşması süreciyle beraber suyun anlamı da dönüşüme uğramıştır. Tarih boyunca insanlar suya çeşitli anlamlar yüklemişlerdir ve halen de yeni anlamlar yüklemeye devam etmektedirler. Nitekim Jean Robert (2003: 57), “Farklı yerlerde farklı hayal edilen su, maddeye bakış açısını yansıtır. Suyun bu şekilde ‘hayal edilmesi’ tarihsel bir anlam ifade etmektedir: Farklı olaylar, suyun farklı şekillerde hayal edil-

mesine karşılık gelir” diyerek suyun anlamının oluşumundaki ve dönüşümündeki tarihselliğe vurgu yapmaktadır. Yine Ivan Illich (2007) de suyun geçmişte çeşitli kültürlerle ve dönemlere göre değişen anlamlara sahip tarihsel bir madde olduğunu söylemiştir. Günümüzde ise su anlamsal bir dönüşüme uğrayarak kimyasal formüle indirgenmiş bir maddeye dönüşmüştür. Artık su değil H₂O’dur. Robert da Illich gibi suyun anlamında dönüşüm olduğunu dile getirmektedir Suyun anlamındaki dönüşümü Illich’e benzer bir şekilde yorumlamaktadır. Robert (2003: 62) “kilometreler uzunluğundaki su borusundan akan, modern insanın kullandığı ve ‘tükettiği’ su, antibiyotikten, çimentodan ya da benzin gibi endüstriyel bir üründen daha farklı değildir” diyerek suyun bir çeşit fabrikasyon tüketim nesnesi haline geldiğini söylemektedir. Bir anlamda su tüm tarihsel ve kültürel anlamlarından sıyrılarak insanların tüketimi amacıyla üretilmiş bir mal, meta haline dönüşmüştür.

Hem Illich’in hem de Robert’in söylediklerini birlikte düşündüğümüzde günümüzde suyun metalaşması sürecini salt iktisadi bir bakış açısıyla değerlendirmek, suyun metalaştırılması sürecini basitçe suyun parayla alınıp satılabilen nesneye dönüşmesi olarak yorumlamak bütünsel bir analizi mümkün kılmayacaktır. Suyun metalaştırılması sürecini değerlendirirken suyun anlamsal dönüşümünü de birlikte ele almak gerekmektedir. Bu bakımdan suyun metalaşması ve suyun metalaşması sürecinin beraberinde getirdiği anlamsal dönüşüm su hakkı mücadelesi yürüten toplumsal hareketler açısından önemlidir. Dolayısıyla suyun metalaştırılması süreci sadece iktisadi bir süreç olarak algılanmamalıdır. Aynı zamanda bir anlam inşası süreci olarak görülmelidir. Suyun metalaşması süreciyle beraber iki taraflı bir anlam inşa süreci söz konusudur. Bir tarafta suyu sahibine kar getirecek bir meta olarak anlamlandıran suyun metalaşmasını savunan, suyu meta haline dönüştüren kapitalistler bulunmakta, diğer tarafta ise suyun metalaştırılmasına, ticarileştirilmesine karşı çıkan suyu bir insan hakkı ve yaşam hakkı olarak tanımlayan su hakkı hareketleri yer almaktadır. Bu iki taraflı ve birbirine zıt anlam inşası sürecinde suyun metalaşmasına, ticarileşmesine sürecine karşı çıkanlar suyun metalaşması sürecini karşısına alan ve bu sürecin panzehiri olarak yeni bir anlam inşası sürecine girmeli, suyun anlamını yeniden kurgulamalıdır; çünkü neyi nasıl anlamlandırdığımız nasıl mücadele edeceğimizi ve nasıl bir yaşam kurguladığımızı belirlemektedir.

İnsan Hakkı ve Yaşam Hakkı Olarak Su

BM, 2010 yılında suyu ve hıfzıssıhhayı insan hakkı olarak tanıyan bir karar almıştır. Bu kararın alınmasında su hakkı mücadelelerinin güçlenerek su hakkı konusunda oluşturduğu kamuoyunun ve toplumsal tepkinin payı bulunmaktadır. Bu kararla su ve hıfzıssıhha haklarını yaşam hakkının tam olarak yerine getirebilmesi için zorunlu haklar arasında kabul etmiştir. Alınan bu karardan iki ay sonra ise BM İnsan Hakları Konseyi insan hakkı olarak kabul edilen suyun ve hıf-

zıssihhanın uygun yaşam standardına sahip olmaktan ve yaşam ve insan onuru hakkında kaynaklandığını söyleyen ikinci bir karar almıştır (Barlow, 2015). BM İnsan Hakları Konseyi bu hakların gerçekleştirilmesinden birincil olarak hükümetlerin sorumlu olduğu konusunu tekrar dile getirmiş; hükümetlere özellikle korunmasız ve dışlanmış gruplara özel bir önem vermeleri, bütün hizmet sağlayıcılar için etkili mevzuatlar oluşturmaları, su ve hıfzıssihha haklarının ihlaline yönelik etkili çözümler getirmeleri önerilerinde bulunmuştur. Maude Barlow'a (2015: 4) göre; BM İnsan Hakları Konseyi'nin kabul ettiği karar BM Genel Kurulu'nun kararından daha ileri bir adımı temsil etmektedir. BM İnsan Hakları Konseyi aldığı kararda "Su ve hıfzıssihha hakkı bir insan hakkıdır, diğer bütün insan haklarıyla eşittir, yani yasal olarak uygulanabilir ve ihlal edildiği takdirde yargı yolu açılabilir." diyerek su ve hıfzıssihha haklarının yasal olarak bağlayıcı zorunluluklar doğurduğunu belirtmiştir.

Suyun ve hıfzıssihhanın BM tarafından bir insan hakkı olarak tanınması, yaşam hakkının tam olarak yerine getirilebilmesi için zorunlu haklar arasında kabul edilmesi su hakkı mücadelesi açısından önemli bir kazanımdır. Bu noktada Barlow önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Barlow'a (2015: 8) göre; "suya ve hıfzıssihhaya dair insan haklarını tanıyan BM çözümlerinden hiçbiri su hizmetinin özel şirketler tarafından verilmesini ya da suyun başka araçlarla metalaştırılmasını yasaklamamaktadır." Dolayısıyla BM'nin suyu insan hakkı olarak kabul etmesi bu hakkın uygulanabilmesi ve suyun ticarileşmesinin önüne geçilebilmesi açısından tek başına yeterli değildir.

İnsan hakkı olarak kabul edilen su ve hıfzıssihhanın pratikte uygulanmasının önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi su ve hıfzıssihhanın BM tarafından insan hakkı olarak kabul edilmesi suyun ticarileşmesini yasaklamamaktadır. Dolayısıyla su ve hıfzıssihha hizmeti ister kamu eliyle isterse de özel sektör tarafından sunulsun, bu hizmetlerin karşılığı olarak herhangi bir bedel alındığında yoksul kesimlerin bu hizmetlere erişememesi durumu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan BM aldığı kararlarla her ne kadar su ve hıfzıssihha haklarının ihlalinin mümkün olmadığını, ihlal söz konusu olduğunda ise ihlallere karşı yargı yolunun açık olduğunu belirtse ve hükümetlere su ve hıfzıssihha haklarının kullanılmasını sağlama ve bu hakların kullanımının önündeki engellemeleri kaldırma yükümlülüğü verse de su ve hıfzıssihha haklarının gerçekleştirmediği ya da ihlal edildiği durumlarla da karşılaşmaktadır. Nitekim Barlow'a (2015: 12) göre; şirketlerin BM ve Dünya Bankası üzerindeki etkileri çok fazladır ve bu durum su ve hıfzıssihhaya dair insan haklarının ilerlemesinin önündeki önemli engellerden biridir. Ulusötesi şirketler güçlerini hükümetler tarafından yapılan düzenlemeleri önlemek ya da işlevsiz hale getirmek için kullanılmaktadırlar. Öte yandan ulusötesi şirketlerin yanı sıra sermayenin güdümünde olan ulusal hükümetlerin de insan hakkı olan su ve hıfzıssihha haklarının ihlal edilmesinde, kullanılamaz hale gelmesinde rolü bulunmaktadır. Örneğin suyun

ticarileştirilmesiyle; madencilik ve endüstriyel tarım faaliyetleriyle su kaynaklarının tüketilmesi ve kirletilmesiyle, HES'ler ve barajlar yoluyla insanların su kaynaklarına, topraklarına el konulmasıyla birlikte yurttaşların suya erişimi engellenmektedir. Tüm bunların bir sonucu olarak da sermaye sınıfının kar hırsı ve çıkarları uğruna yurttaşların su ve hıfzıssıhha hakları ihlal edilmekte ve/veya kullanılamaz hale getirilmektedir.

Öte yandan sermayenin güdümünde olan ulusal hükümetlerin çabalarıyla insan hakkı olan su ve hıfzıssıhha haklarının ihlal edilmesine, kullanılamaz hale getirilmesine örnek teşkil edecek çeşitli örnekler bulunmaktadır.¹ Öte yandan yerel yönetimlerin suyu insan hakkı olarak gören bir yaklaşımla su hizmetini sunma çabalarının hükümetlerce engellenmesi durumunda yerel yönetimlerin bu çabalarına sahip çıkacak, bu çabaları destekleyecek toplumsal hareketlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada insan hakkı olan su hakkının pratikte gerçekleştirilmesi için su hakkı mücadelesini yürüten toplumsal hareketlere önemli görevler düşmektedir.

İnsan hakkı olarak su hakkının pratikte uygulanabilmesi ancak ve ancak toplumsal mücadelelerin yükselebilmesiyle mümkündür. Tüm bunların yanında su hakkı mücadelesini yürütenlerin talepleri de su hakkının sınırlarını belirleyecektir. İnsan hakkı olarak su hakkı sınırlı bir haktır. Suyu sadece insan hakkı olarak tanımlamak yetersiz kalmaktadır. Bu noktada insan dışındaki diğer canlı türlerinin de hayatta kalabilmek, yaşamlarını sürdürebilmek için en az insanlar kadar sudan yararlanma haklarının olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu bakış açısı da bizi yaşam hakkı kavramına götürmektedir. Dolayısıyla suya erişim ve sudan yararlanma insan hakkı olmanın ötesine geçmeli ve yaşam hakkı olarak görülmelidir. Suyun yaşam hakkı olarak görülmesi de ancak ve ancak suyun tabi

¹ Bunlardan biri de Türkiye'den Dikili Belediyesi örneğidir. Dikili Belediyesi örneğinde yaşananlar hem sermayenin güdümünde olan ulusal hükümetlerin çabalarıyla insan hakkı olan su ve hıfzıssıhha haklarının ihlal edilmesine, kullanılamaz hale getirilmesine hem de suyun insan hakkı olarak tanınıp pratikte uygulanabilmesinde yerel yönetimlerin rolüne ilişkin iyi bir örnektir. Dikili Belediyesi özelinde yaşananlar aynı zamanda suyu insan hakkı olarak kabul eden, buna uygun olarak suyun yönetimini düzenleyen yerel yönetimlerin faaliyetlerinin hükümetin su politikalarıyla çeliştiği durumlarda yaşanabileceklere de örnek teşkil etmektedir. İzmir Dikili Belediyesi on tona kadar tüketilen sudan herhangi bir tüketim bedeli almama uygulamasını başlatmıştır. Bu da Dikili Belediyesi'nin suyu bir insan hakkı olarak gördüğünü, bu hakkın gerçekleşmesi için de gerekli adımları attığını göstermektedir. On tona kadar tüketilen sudan herhangi bir bedel alınmaması uygulamasının bir sonucu olarak Dikili Belediyesi Başkanı Osman Özgüven su israfının önlendiğini hatta su tasarrufu yapıldığını dile getirerek uygulamanın önemini vurgulamıştır (İlhan, 2008). Suyu erişimin kendisini bir insan hakkı olarak gören Özgüven ödeyecek durumu olmayan insanlardan da su kullanım bedeli almadıklarını ifade etmiş ve Dikili belediyesi olarak gerçekleştirmiş oldukları bu uygulamanın Türkiye'deki tüm belediyelerde uygulanması durumunda elde edilecek su tasarrufuyla küresel ısınmanın dünyamızı tehdit ettiği, suyun artarak önem kazandığı günümüz koşullarında Türkiye'nin susuzluk sorunu yaşamasının önüne geçilebileceğini dile getirmiştir (İlhan, 2008). Öte yandan Dikili Belediyesi'nin bu uygulaması cezasız kalmamıştır. Belediyenin on tona kadar suyu ücretsiz olarak vermesi yüzünden belediye başkanı Osman Özgüven'e görevi kötüye kullanmaktan ve kamuyu zarara uğratmaktan dava açılmıştır. Dikili Belediyesi'nce yürürlüğe konan su uygulama, hükümetin suyun ticarileştirilmesine, metalaşmasına dayalı genel su politikasıyla çeliştiği için engellenmek istenmiştir. Yaşanan bu durum yerel yönetimlerin su hakkını insan hakkı olarak gören bir yaklaşımla ele alarak halka su hizmeti sunma çabalarının hükümetlerce engellenebileceğini göstermektedir.

olduğu mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmasıyla, suyu özel-kamu mülkü ikiliğinde kavramsallaştıran mülkiyet anlayışının radikal bir biçimde aşılmasıyla mümkün-dür. Su, tüm canlıların müşteregi olarak görülmeli; tüm canlıların yaşamlarını sürdürebilmek için aynı ölçüde sudan yararlanma haklarının olduğu unutulmalımıdır.

Su Hakkı Mücadelelerine Kısa Bir Bakış

Suya erişim, suyu kullanma ve suyu denetleme çabaları kimi zaman çeşitli toplulukların, devletlerin kendi aralarında verdikleri mücadeleler biçiminde; kimi zaman da suya erişimde sorun yaşayan ezilen, yoksul sınıfların kendilerini yöneten, suya erişimi, su kullanma hakkını ve suyun denetimini tekelinde bulunduran yönetici sınıflara karşı verdikleri su hakkı mücadelesi biçiminde tezahür etmiştir. Bununla beraber geçmişte su için verilen mücadeleler ağırlıklı olarak yöneten sınıflar, çeşitli topluluklar ve devletler arasında gerçekleşmiş; ezilen, yoksul sınıfların yöneten sınıflara karşı yürüttükleri su hakkı mücadeleleri ise daha seyrek olarak gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2014). Selim Yılmaz (2014) bu durumun nedenleri konusunda şunları ifade etmektedir:

...yıllarca toplumların gerek gündelik yaşam gerekse geçimlik tarımda kullanım değeri olarak ihtiyaç duydukları suya erişimlerindeki kısıtlamalar, gerçekte, egemen güçlere karşı bir toplumsal mücadeleyi gerektirdiği halde böyle olmamış, yalnızca küçük yerelliklerdeki, kolayca bastırılabilen isyan ve sivil itaatsizliklerle sınırlı kalmıştır. Suyun –o dönemde– sürekliliği olan doğal bir kaynak konumunda olması, kıtlığı ve bolluğunun doğrudan iklimlerle de açıklanabilirliği, dünya ve yaşanılan coğrafyalara dair bilgilere erişimin bugünkü kadar yaygın ve hızlı olmayışı bu tepkilerin genişlememesi ve ortaklaştırılmamasının nedenleri arasında sayılabilir.

Öte yandan geçmişte gerçekleşen su mücadelelerinin aksine “günümüz dünyasında suyla ilgili kaygı ve gerilimler, ağırlıklı olarak geçimlik tarım yapan çiftçiler ile evsel kullanım suyuna erişimi tehlikeye düşen düşük gelirli emekçi kesimler içinde artmaktadır” (Yılmaz, 2014). Her ne kadar suyun metalaşması sürecinin başlangıcının bazı araştırmacılar (Tantan, 2014; Yılmaz, 2013; Kazgan ve Önal, 1999) tarafından 18. ve 19. yüzyıla kadar dayandığı dile getirilse de “egemenlerle geniş toplumsal katmanlar arasında” su bağlamında gerçekleşen çatışmaların 20.yüzyılın sonlarıyla 21. yüzyılın başlarında gerçekleşmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu çeşitli nedenlerin belki de en önemlisi “sanayi devriminden başlayarak hızla gelişen teknolojiler yardımıyla çeşitlenen meta üretimi ile aşırı üretim ve su kullanımındaki ağırlığın tarımdan endüstriye doğru kaymaya başlamasıyla tarım ve evsel kullanıma tahsis edilebilecek suyun azalması”dır (Yılmaz, 2014). Bu durum suya erişmek için mücadele veren toplumsal muhalefetin yöne-

limlerini de etkilemiştir. Su mücadelesi veren bazı gruplar içerisinde su için verilen mücadelenin, aynı zamanda egemenlere karşı verilmesi gerekli ve zorunlu bir mücadele olduğu algısının ana eğilim olarak ortaya çıkmaya başladığını söylemek mümkündür. Böylesi bir algının oluşumu su hakkı, suya erişim mücadelelerinin suyun metalaştırılmasının, ticarileştirilmesinin karşısında duran, sistem karşıtı, anti-kapitalist bir çizgiye yerleşmesi bakımından oldukça önemlidir.

Su hakkı mücadelelerinin “dünya ölçeğindeki ilk ateşleyicisinin ve en önemli ilk mücadele örneğinin” Bolivya’nın Cochabamba bölgesinde Bechtel adlı uluslararası su şirketine karşı verilen mücadele olduğunu ifade eden Selim Yılmaz (2014), dünya ölçeğindeki su için verilen toplumsal mücadeleleri “farkındalığı arttırmaya dönük mücadeleler” ve “doğrudan eylem örgütleyen su mücadeleleri” adlı iki grupta sınıflandırmaktadır.

Gaye Yılmaz (2010) ise su hakkı mücadelelerini siyasi ve ekonomik açıdan iki başlık altında toplamaktadır. Yılmaz’a (2010: 27) göre su hakkı mücadelelerinin altında toplandığı başlıklardan ilki kitle desteğinden yoksun; fakat mali açıdan oldukça güçlü konumda olan Kuzeyli su hareketleridir. İkincisi ise güçlü bir kitle desteğine sahip oldukları halde mali açıdan Kuzeyli su hareketlerine bağımlı Güneyli su hareketleridir. Yılmaz (2010: .27) kullandığı kuzey ve güney biçimindeki yön belirten kavramlarını “coğrafi referanslardan ziyade farklı hareketlerin militanlık dereceleri ile varsılıktan kaynaklanan güç ve güçsüzlüklerini aynı anda dünya haritası üzerinde gösterebilmek” amacıyla kullandığını vurgulamaktadır.

Yılmaz’a (2010: 33) göre Kuzey ve Güney su mücadelesi hareketlerinin hedef ve amaç açısından aralarında farklılıklar vardır. Kuzeyli su hareketlerinin “temel sorunsalı” su kaynaklarının mülkiyetinin kimde olacağına dairdir. Bu hareketlere göre kaynakların mülkiyeti devlette kaldığı sürece suyun ticarileştirilmesi herhangi bir sorun yaratmamaktadır. Halbuki Güneyli su hareketleri açısından durum büyük oranda tam ters bir yöne, anti-kapitalist bir yöne işaret etmektedir. Öte yandan Gaye Yılmaz’ın yapmış olduğu bu ayrım giderek bulanıklaşmaktadır; çünkü Kuzeyli diye tanımlanan su hakkı hareketleri içerisinde de suyun mülkiyetinin kime ait olacağına dair tartışmalar ortaya çıkmakta ve bu tartışmalar giderek antikapitalist bir bakış açısını benimser bir noktaya evrilmektedir. Hatta suyun sahipliği tartışması yapılırken yaygın bir kabul olan suyun insanın mülkü görülmesi düşüncesi de eleştirilmektedir. *İtalyan Su Hareketleri Forumu*’nun suyu bir insan hakkı olarak tanımlaması, suyu demokrasiye eşitlemesi ve varlıklarını müşterek olarak kabul etmesi bu tartışmalara dair kayda değer bir örnektir. Ayrıca suyun mülkiyeti tartışması sadece insanın sahipliğiyle sınırlı kalmamış insanın dışında kalan canlıları da kapsayan bir kolektif mülkiyet ekseninde ele alınmaya başlanmıştır. Suyun tüm canlıların kolektif mülkiyeti olarak görülmesi tartışması ise suyu yaşam hakkı olarak tanıyan bir tartışmaya ve bu tartışmadan beslenen görüşlere kapı aralamıştır.

Su hakkı mücadeleleri sınıflandırılırken yapılan bir başka ayırım da kentsel ve kırsal su hakkı mücadeleleri biçimindedir. Özbay (2017: 14), su hakkı mücadelelerinin birbirleriyle bağlantılı olmasına, birbirleriyle kesişmesine rağmen nitelik açısından kırsal ve kentsel su hakkı mücadeleleri olarak ikiye ayrıldığını söylemektedir. Kentsel su hakkı mücadeleleri genellikle su varlıklarının özelleştirilmesine, yüksek su ücretlerine karşı çıkan ve herkesin suya erişim hakkını savunan hareketlerdir. Özbay'a (2017: 20) göre Boliviya'nın Cochabamba kentinde suyun özelleştirilmesine karşı çıkış olarak ortaya çıkan su hakkı mücadelesi kentsel su hakkı mücadelelerinin en önemli başlangıç örneklerinden biridir.

Kırsal su hakkı mücadeleleri ise daha çok barajların kırsal alanda yarattığı sorunları gündemlerine almaktadır. Barajların kırsal alanda yarattığı tahribatlar üzerinden yükselen kırsal su hakkı mücadelelerinin en bilinenlerinden biri Hindistan'ın Narmada Vadisi'nde ortaya çıkan baraj karşıtı harekettir.² Baraj karşıtı hareketlerin yanı sıra petrol boru hatlarına karşı verilen mücadeleler de kırsal su hakkı mücadelelerinin gündemini oluşturmaktadır. Petrol boru hatlarında yaşanan kazalar nedeniyle petrol boru hattının geçtiği yaşam alanları ve bu yaşam alanlarında yaşamını sürdüren yerel halk da petrol şirketlerine ve devletlere karşı su hakkı mücadelesini de içeren ekoloji mücadeleleri yürütmektedirler.³

Yeniden Belediyeleştirme ve Su Hakkı Mücadeleleri

Yeniden belediyeleştirme, özelleştirilen su ve hıfzıssıhha hizmetlerinin yeniden yerel yönetimlerin ya da kamu kontrolünün eline geçmesi anlamına gelmektedir (Lobina, Kishimoto, Petitjean, 2015). Lobina, Kishimoto ve Petitjean'e (2015) göre; suyun yeniden belediyeleştirilmesi süreci küresel, güçlü ve geri

² Özbay (2017: 16), 1979 yılında planlanan Narmada kalkınma projeleri kapsamında bölgede 30 büyük, 130 orta ölçekli ve 3 000 küçük barajı içeren 75 000 km²'lik su kanallarının yapılması hedeflenmektedir. Narmada kalkınma projeleri kapsamında yüzbinlerce kişi köylerini terk etmek zorunda kalmış, projenin gerçekleştirileceği bölgedeki su varlıklarının etrafında bu varlıklara bağlı olarak yaşayan ve bu varlıklar üzerinden ekonomik ve kültürel yaşantıları biçimlenmiş yerli halklar olumsuz etkilenmiş ya da olumsuz olarak etkilenme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Narmada projesini hedef alan baraj karşıtı kırsal su hakkı mücadelesinin çıkış noktası, bu proje kapsamında inşası planlanan Dünya Bankası tarafından desteklenen Sardar Sarovar Barajı projesi olmuştur. Barajın neden olacağı yıkıma, zorunlu göçe karşı köylüleri, akademisyenleri, bilim insanlarını ve STK'leri içeren toplumun çeşitli kesimleri bir araya gelerek çeşitli eylemler düzenlemiş; davalar açmışlardır. Ortaya çıkan protesto hareketleri 1989 yılında bir araya gelmiş ve Narmada'yı Kurtar Hareketi'ni (Narmada Bachao Andolan- NBA) oluşturmuşlardır (Özbay; 2017: 16). Narmada'yı Kurtar Hareketi çeşitli eylemler, gösteriler, açlık grevleri düzenleyerek büyümüş ve kitleselleşmiştir. Narmada'yı Kurtar Hareketi'nin yarattığı baskı Dünya Bankası'nın projeye desteğini gözden geçirmesine yol açmıştır. Özbay'a (2017: 13) göre, Dünya Bankası tarihinde ilk kez Narmada'yı Kurtar Hareketi'nin yarattığı baskı sonucu bir toplumsal hareketin baskısı sebebiyle bir projeye verdiği desteği gözden geçirme kararı almış ve 1993 yılında projeye olan desteğini çekmiştir.

³ 2016 yılında ABD'nin Kuzey Dakota eyaletinde ortaya çıkan eylemler petrol boru hatlarına karşı kırsal su hakkı mücadelelerinin kayda değer örneklerinden biridir. Kuzey Dakota'nın Bakken bölgesindeki ham petrolü Güney Dakota, Iowa üzerinden Illinois'e taşıyacak Dakota Erişim Boru Hattına Kuzey Dakota'daki yerli halk tepki göstermiş ve boru hattına karşı Standing Rock bölgesinde mücadeleye başlamıştır. Söz konusu bu boru hattının güzergahında en büyüğü Missouri Irmağı olan yüzlerce su yolu bulunmaktadır (Özbay, 2017: 18). Aynı zamanda Missouri Irmağı orada yaşayan yerli halk için kutsaldır. Bölgedeki Sioux yerlileri de boru hattını döşeyen şirketin inançlarına saldırdığını ve ayrıca söz konusu boru hattının milyonlarca insanın kullandığı su kaynaklarını kirleteceğini söyleyerek petrol boru hattına karşı su hakkı mücadelesi yürütmüşlerdir.

dönüşü olmayan bir eğilimdir. Dünya çapında çeşitli şehirler, bölgeler, ülkeler suyun özelleştirilmesi uygulamasına son vererek su ve hızıssihha üzerindeki kontrollerini geri alarak su ve hızıssihha hizmetlerini yeniden belediyeleştirmektedirler. Özellikle gelir düzeyi yüksek ülkelerde suyun yeniden belediyeleştirilmesi eğilimi, düşük ve orta gelirli ülkelere göre daha yüksektir (Lobina, Kishimoto, Petitjean, 2015). Su yönetiminin özelleştirilmesi sonrasında şirketlerin gerekli altyapı yatırımlarını yüksek maliyet nedeniyle yapmadıkları, su fiyatlarının yükseldiği, özel sektörün su yönetim tarzının çevresel zarara yol açtığı, reklam ve kayıp-kaçak maliyetlerini tüketicilerin faturalarına yansıttığı, kayıp-kaçak oranlarını azaltma çabası içerisinde olmak yerine kayıp-kaçaktan doğan maliyeti fiyatlandırarak kar elde etmeyi tercih ettikleri ve yükselen fiyatlardan dolayı faturalarını ödeyemeyen ailelerin sularını kestikleri görülmüştür (Özbay, 2017; Lobina vd., 2015). Yeniden belediyeleştirme süreci de özelleştirilen su yönetiminin yarattığı bu tarz sorunlara bir cevap olarak ortaya çıkmıştır.

Lobina, Kishimoto ve Petitjean'e (2015) göre; yeniden belediyeleştirme eğilimine öncülük edenler suyun uzun süredir özel şirketler tarafından yönetildiği ülkelerdir. Ayrıca yeniden belediyeleştirme su hizmetlerine erişimi ve bu hizmetlerin kalitesini arttırmaktadır. Yeniden belediyeleştirme süreci hesap verilebilirlik ve şeffaflığı güçlendirme olanaklarını ortaya çıkarmaktadır. Buna ek olarak yeni kamu su işletmecileri gelişmiş kamusal katılım biçimlerini uygulayarak da su konusunda demokratik yönetim olanaklarını ortaya çıkarmaktadırlar. Yeniden belediyeleştirme sürecinin demokratik bir yönetime olanak sağladığı görüşünü desteklemek için Lobina, Kishimoto ve Petitjean (2015) Fransa'nın Paris ve Grenoble şehirlerini örnek olarak göstermektedirler. Paris ve Grenoble'de suyun yönetimi özel sektörden kamuya devredilerek yeniden belediyeleştirilmiştir. Suyun yönetiminde yetkili kamu kurumunun yönetim kurulunda yerel yönetim temsilcileri ile sivil toplum temsilcileri yer almaktadır. Kararların alınmasında hem yerel yönetim temsilcileri hem de sivil toplum temsilcileri eşit oy hakkına sahiptir. Bu sayede sivil toplumun kamu hizmeti olarak sunulan su yönetimi konusunda alınan kararlarda paydaş olmasını, sunulan kamu hizmetinin yerel toplulukların çıkarının gözetilerek gerçekleşmesini sağlamak hedeflenmiştir. Öte yandan kamu hizmeti olarak sunulan suyun yönetimini demokratikleştirmek amacıyla yurttaş gözlemleri kurulmuştur. Yurttaş gözlemleri aracılığıyla yurttaşların stratejik yatırımlar, teknoloji seçenekleri ve fiyatlandırma gibi konularda alınan kararlara katılımının sağlanması amaçlanmaktadır. Lobina, Kishimoto ve Petitjean her ne kadar bu süreci ideal ve demokratik bir süreç olarak tanımlasa da suyun yönetiminin yeniden belediyeleştirilmesi sonrası ortaya çıkan katılım süreçlerinin neoliberal bir kavram olan, neoliberaler tarafından ortaya atılan ve yerel yönetimlerde demokratikleşmeyi ve katılımı sağlamak için gerekli görülen yönetimdeki katılım süreçleriyle benzeştiği görülmektedir. Dolayısıyla suyun yönetiminde yeniden belediyeleştirmeyle birlikte suyun ticarileştirilmesine kar-

şı cepheden bir karşı duruş, radikal bir kopuş söz konusu olmamaktadır. Burjuva kamusal alan içerisinde, kapitalizmin sınırları dahilinde, mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmadığı bir bağlam içerisinde burjuva demokratik anlayıştan beslenen demokratik katılım anlayışının yeniden belediyeleştirme sürecine hakim olduğu anlaşılmaktadır.

Özbay'a (2017:22) göre yeniden belediyeleştirme hareketinin esas ivmelenmesi 2000'li yılların başında yükselişe geçen İtalyan su hareketleri sayesinde olmuştur. 2006 yılında İtalya Su Hareketleri Forumu oluşturulmuştur. Bu hareket su hakkını temel bir insan hakkı olarak kabul etmekte, suyu "müşterek (*commons*)" olarak görmektedir. Bu hareket açısından su hakkı mücadelesi aynı zamanda bir demokrasi mücadelesidir. Özbay'a (2017: 21) göre bu hareketin en büyük başarısı suyun özelleştirilmesi sorununu referanduma götürmesi ve kazanması olmuştur. 2011 yılında gerçekleşen referandum kampanyası sırasında hareketin en önemli sloganı "Su olarak yazılır, demokrasi olarak okunur" olmuştur. Bu da suyun yönetimine katılma ile demokrasi arasında kopmaz bir bağ kurduklarını göstermektedir. Avrupa'daki su mücadelelerinin, su için verilen mücadeleyi yeniden belediyeleştirme ve su hakkı hareketleri üzerinden kavramsallaştırdıkları bir iklimde İtalya'da ilk kez müşterek kavramı mücadelenin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır (Özbay, 2017: 22). Suyun müşterek olarak tanımlanması ise İtalya'daki su hareketinin su üzerindeki mülkiyet ilişkilerini sorgulayan bir perspektife sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

İtalyan Su Hareketleri Forumu'nun su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesi için düzenledikleri kampanyalar 2009 yılında meyve vermiştir. Turin ve Venice şehirlerinde belediyeler su ve hıfzıssıhha hizmetlerini özel şirketlerden geri almışlar, Naples'te ise su ve hıfzıssıhha hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesinin yanı sıra su varlıkları müşterek olarak kabul edilerek özel-kamu ikiliğini aşan bir anlayışla ele alınmaya başlanmıştır (Özbay, 2017: 22).

2011 yılında İspanya'da sendikaların, sosyal hareketlerin, sivil toplum örgütlerinin ortak olarak yayınladığı bir manifestoyla *Su Yaşamdır (Aigua és Vida) Platformu* kurulmuştur. Özbay'a (2017: 23) göre; *Su Yaşamdır Platformu da İtalya Su Hareketleri Forumu* gibi sadece suyun belediyeler tarafından yönetilmesini değil aynı zamanda suyun bir müşterek olarak kabul edilmesini savunmaktadır. Ayrıca suyun halkın katılımının sağladığı demokratik bir süreçle yönetilmesini talep etmektedirler. Aynı zamanda platform yaşamın ve ekolojinin de ticarileştirilmesine karşı çıkmaktadır. Suyun yönetimi söz konusu olduğunda insanları ve çevreyi merkeze alan bir yönetim anlayışını savunmaktadır. *Su Yaşamdır Platformu'nun* talepleri ve argümanları değerlendirildiğinde burjuva kamusal anlayışını ve suyun üzerindeki mülkiyet ilişkilerini sorguladıkları görülmektedir. Kamusal alanı daha radikal, anti-kapitalist, sistem karşıtı bir perspektifle yeniden kurulamaktadırlar. Suyun yeniden belediyeleştirilmesi talepleri de bu yeni radikal, anti-kapitalist kamusal anlayışı ekseninde ortaya çıkmaktadır. Suyun yeniden

belediyeleştirilmesi süreci suyun mülkiyetinin basit bir şekilde özel sektörden kamuya geçmesi olarak görülmemektedir. Su müşterek olarak kabul edilerek burjuva kamusal-özel mülkiyet kavramsallaştırmasının dışına çıkmaktadır. Su kolektif mülkiyete tabi olmaktadır. Dolayısıyla su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesi yoluyla su yönetiminin basit bir şekilde özel sektörden kamuya geçmesini savunan su hareketlerine göre daha radikal bir su hareketidir.

Sonuç Yerine

Suyun metalaşması suyun alınıp satılabilir bir nesne haline gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım iktisadi bir tanımdır ve suyun metalaşması süreci tüm boyutlarıyla değerlendirildiğinde kısmen eksik bir tanımdır. Suyun metalaşması sürecinde suyun alınıp satılabilir bir nesneye dönüşmesinin yanında su anlamsal bir dönüşüme de uğramaktadır. Suyun tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlamlar dönüşüme uğramakta, suyun sahip olduğu kimi anlamlar yitip gitmektedir. Ayrıca insanlar tarafından suya yeni anlamlar da yüklenmektedir.

Suyun metalaşması, ticarileşmesi süreciyle birlikte suyun yönetimi kamudan özel sektöre devredilmeye başlanmıştır. Daha önce devletin, yerel yönetimlerin verdiği su hizmetini artık özel sektör vermeye başlamıştır. Su hizmeti kamu sektörü tarafından verilirken kamu malı niteliğinde olan su, su hizmetinin özel sektör tarafından verilmesiyle birlikte özel mal statüsü kazanmıştır. Su yönetiminin özelleştirilmesi su hizmetinin sunumunda ve suya erişimde sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Şirketler kar odaklı olarak faaliyetlerini yürüttüklerinden gerekli altyapı yatırımlarını yüksek maliyetleri nedeniyle yapmamışlardır. Gerekli altyapı yatırımlarının yapılmamasının bir sonucu olarak da şehirlerin su tesisatları eskimiş, su tesisatlarında sorunlar çıkmaya başlamıştır. Öte yandan şirketler meta olarak sunulan suyun bedelinin tüketiciler tarafından ödenemediği durumlarda faturalarını ödeyemeyenlerin sularını kesmişlerdir. Özellikle bu durumdan yoksullar etkilenmiştir. İhtiyaç duydukları suya erişmekte sorun yaşamışlardır. İnsanlar suya erişimlerini zorlaştıran ve/veya engelleyen suyun metalaşması, ticarileşmesi sürecine tepki göstermeye başlamışlardır. İhtiyaç duydukları suya erişmekte sorun yaşayan insanların gösterdikleri tepkiler suyu bir hak olarak talep eden toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Öte yandan su hizmetinin özel sektör tarafından sunumuyla ortaya çıkan olumsuzluklar ve vatandaşların suya erişimde yaşadıkları sıkıntılar sonrasında ise su yönetiminin yerel yönetimlere devredilmesi, yeniden belediyeleştirme süreci gündeme gelmiştir. Yeniden belediyeleştirme süreciyle beraber suyun yönetimi özel sektörden alınarak kamuya, yerel yönetimlere devredilmeye başlanmıştır.

Yeniden belediyeleştirme süreci ilk bakışta suyun metalaşmasının, ticarileşmesinin yarattığı sorunları çözecek bir süreç olarak algılanmıştır; fakat gerçekte durum böyle değildir. Suyun yönetiminin ve sunumunun özel sektörden kamu

sektörüne devri suyu meta olmaktan çıkarmamaktadır. Yeniden belediyeleştirme sonrasında da suyu yöneten, su hizmetini sunan kamu kurumları ve yerel yönetimler suyu aynı özel sektörün yaptığı gibi para karşılığında sunmaktadır. Yeniden belediyeleştirme süreciyle beraber kamu tarafından suyun özel sektöre göre daha düşük fiyatla satıldığı durumlar ortaya çıkmıştır. Suyun kamu tarafından özel sektöre oranla daha düşük fiyatlarla satılması ise suyun bir meta olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Suyun kamu mülkiyetinde olması tek başına suyun meta olma niteliğini değiştirmemektedir. Dolayısıyla suyun meta olup olmama durumu kamu-özel mal ikiliğini aşan bir yaklaşım üzerinden tartışılmalıdır. Suyun mülkiyeti konusu da aynı yaklaşımla ele alınmalıdır. Suyun mülkiyeti konusu burjuva kamu mülkiyeti-özel mülkiyet ikiliğini radikal bir biçimde aşan yaklaşım üzerinden tartışılmalıdır. Suyun sadece insanların müşteregi ya da kolektif mülkü olarak görülmesi düşüncesi ise insanmerkezcilikle maluldür. Suyun mülkiyeti konusunda söz konusu olan insanmerkezciliğin aşılması ise suyun tüm canlıların kolektif mülkü olarak kabul edilmesiyle mümkündür. Öte yandan su tüm canlıların kolektif mülkü olarak kabul edildiğinde su insan hakkı olmanın ötesine geçecek ve tüm canlıların sudan eşit yararlanma hakkını savunan bir yaşam hakkına dönüşecektir. Öte yandan yeniden belediyeleştirme süreçlerinin gerçek anlamda suyun metalaşması, ticarileşmesi karşıtı bir sürece evrilmesi ise ancak su hakkı mücadelesi veren toplumsal hareketlerin suyun metalaşmasına karşı verdikleri mücadeleyle ve suyu yaşam hakkı olarak gören talepleriyle mümkün olabilecektir. Aksi durumda suyun tek başına yerel yönetimler ya da devlet tarafından sunulması suyun bir meta olarak sunulmasını ve meta olarak sunulduğu sürece de tüm canlıların yaşam hakkını ihlal edeceği gerçeğini değiştirmeyecektir.

Kaynakça

- Ayboğa, E. (2010) *Yaşam Hakkı Olarak Su*, İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- Barlow, M. (2009) *Mavi Sözleşme: Küresel Su Krizi ve Su Hakkı Mücadelesi* (çev. B. Cezar), İstanbul: Çevre Mühendisleri Odası, İstanbul: Yordam Kitap.
- Barlow, M. (2015) *Su Hakkımız: BM'nin Suyu ve Hıfzıssıhhaya Dair İnsan Haklarını Tanımasının Beş Yıl Ardından Gelişmelerin Değerlendirilmesi* (çev. A. Köse), İstanbul: Su Hakkı Kampanyası.
- Doğan, Y.P. (2011) Suyun Ticarileştirilmesi Su Kıtlığını Daha da Arttıracak (Gaye Yılmaz ile Röportaj), Erişim tarihi: 09.11.2014, http://www.supolitik.org/sundays_zaman_tr.htm
- Harvey, D. (2004) "Yeni' Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim" (çev. E. M. Dinçer), *Praksis*, 11, 23-48.
- İlhan, G. (2008, 12 Temmuz) Gönül İlhan Osman Özgüven'le Söyleşti: "Suyu Bedava Vermeye Devam, Gelecek Cezaya Razıyız", Erişim tarihi: 26.02.2018, <https://m.bianet.org/biamag/belediye/108292-suyu-bedava-vermeye-devam-gelecek-cezaya-raziyiz>
- Illich, I. (2007) *H2O ve Unutmanın Suları* (çev. L. Behmoaras), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Kazgan, H. ve Önal, S. (1999) *İstanbul'da Suyun Tarihi: İstanbul'da Su Sorununun Tarihsel Kökenleri ve Osmanlıda Yabancı Su Şirketleri*, İstanbul: İletişim.
- Lobina, E., Kishimoto, S. ve Petitjean, O. (2015) *Geri Dönüş Yok: Küresel Bir Eğilim Olarak Suyun Yeniden Belediye Yönetimine Geçmesi* (çev. A. Köse), İstanbul: Su Hakkı Kampanyası.
- Özbay, Ö. (2017) "Uluslararası Su Hakkı Mücadeleleri", *Türkiye'de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri* (der. İlhan, A., Rabi, A., Baysal, E., Ayboğa, E., Barlow, M., Güvenç, M., Özbay, Ö., Uyan Semerci), İstanbul: Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 13-27.
- Robert, J. (2003) *Suyun Ekonomi-Politiği* (çev. M. Duran ve M. E. Sakinç), Ankara: Ütopya.
- Tantan, M. (2014) Antikapitalist Mücadele Örgütlenmeden Su Sorunu Çözülmececek (Gaye Yılmaz ile Röportaj), http://www.supolitik.org/EmekDunyasinet_roportaj.htm (09.11.2014).
- Türkay, M. (2013) "Önsöz", *Suyun Metalaşması: Kıtlığın Nedeni Kıtlığa Çare Olabilir Mi?* (G. Yılmaz), İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 21-22.
- Yılmaz, G. (2010) "Bütün renkleri kirleniyordu...Praksisten Kaçış Sürecinde Su Hakkı Mücadeleleri", *Praksis*, 24, 25-39.
- Yılmaz, G. (2013) *Suyun Metalaşması: Kıtlığın Nedeni Kıtlığa Çare Olabilir Mi?*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Yılmaz, G. (2014) Su Sorununa Eleştirel Bir Yaklaşım: Üretimin Bir Faktörü Olarak Su, http://www.supolitik.org/elestirel_bir_yaklasim.htm (09.11.2014).
- Yılmaz, S. (2014) Toplumsal Mücadelelerde Yeni Bir Açılım: Su Mücadeleleri, http://www.supolitik.org/Su_mucadeleleri.htm (09.11.2014)

